

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЛІСОРЕСУРСНОЇ СФЕРИ

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF MARKET INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF FOREST RESOURCES FIELD

Анатолій КАРПУК,
доктор економічних наук,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, Київ

Anatoliy KARPUK,
Doctor of Economics,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, Kyiv

В умовах глобалізації світової економіки та зростання екологічних ризиків стан ринкової інфраструктури безпосередньо впливає на формування доданої вартості, а також на формування ринкової ціни товару, особливо в галузях, які займаються заготівлею та переробкою природних ресурсів. На сьогодні сучасні інформаційні технології дозволяють значно прискорити взаємодію суб'єктів господарювання, виключивши обов'язковість особистої присутності в переговорному процесі, але конкурентну боротьбу на ринку виграють не ті фірми, які швидше уклали угоди, а ті, які швидше зуміли організувати рух сировини, продукції, товарів і послуг від постачальника до споживача. Це можна забезпечити тільки за рахунок ефективної організації ринкової інфраструктури, що свідчить про зростання її ролі в сучасній глобальній економіці.

Проблеми розвитку лісоресурсної сфери та її інфраструктурного забезпечення більш детально висвітлені в працях відомих вчених з пострадянського простору [1-3; 5-7]. Але, незважаючи на проведені дослідження, залишається невирішеною проблема формування належного інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери.

Тому основна мета даного дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні основних аспектів формування інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери відповідно до принципів ринкової економіки.

Інституційне середовище слід розглядати як цілісний багатифункціональний комплекс формальних і неформальних інститутів різних рівнів, які мають специфічні особливості, що забезпечують певну форму організації відносин в інфраструктурі лісоресурсної сфери і навколо неї та сприяють прискоренню темпів її розвитку. Особливими рисами інституційного середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери є те, що в її систему заданих обмежень у певному просторі входять не тільки правові, економічні й соціальні інститути, а й лісові, що включають специфічні фактори, обумовлені інститутами і традиціями лісогосподарювання.

Отже, інституціональне середовище розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери лісозабезпеченого регіону включає формальні й неформальні інститути, що стимулюють її розвиток шляхом реформування інституту власності та інтеграцію об'єктів інфраструктури і можуть передбачати внесення необхідних змін до нормативно-правових актів:

□ закріплення соціально-економічної ролі лісової інфраструктури на законодавчому рівні;

□ створення інститутів, що регулюють систему прав власності в лісовій інфраструктурній сфері і прискорюють процес інтеграції об'єктів лісової інфраструктури на базі формування конкурентного середовища функціонування лісового сектора;

□ створення інститутів, які дозволяють здійснювати ефективну взаємодоповнюючу діяльність державного та підприємницького секторів у лісовій інфраструктурній сфері в узгодженому порядку;

□ відображення конкретних заходів у програмах як загальнонаціонального, так і регіонального рівнів. Але для цього необхідно передбачити в структурі цільових програм ті частини, які визначатимуть розробку заходів щодо розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери та забезпечення адекватного фінансування для їх реалізації [29].

На нашу думку, формування ринково-орієнтованого інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери передбачає побудову такої моделі економічних взаємозв'язків, яка б використовувала диференційований набір економічних інструментів ринкового й державного регулювання, що стимулювали б розвиток усіх видів інфраструктури, і дозволила б вибрати найбільш прийнятні форми інтеграції суб'єктів та форми впорядкування майнових відносин і на виході забезпечила б отримання позитивних ефектів для усіх учасників (див. рис.).

Оптимальним для вказаної моделі вважатиметься такий варіант організації ринкової інфраструктури лісоресурсної сфери, за якого отримані кінцеві позитивні результати регуляторного впливу перевищать для всіх

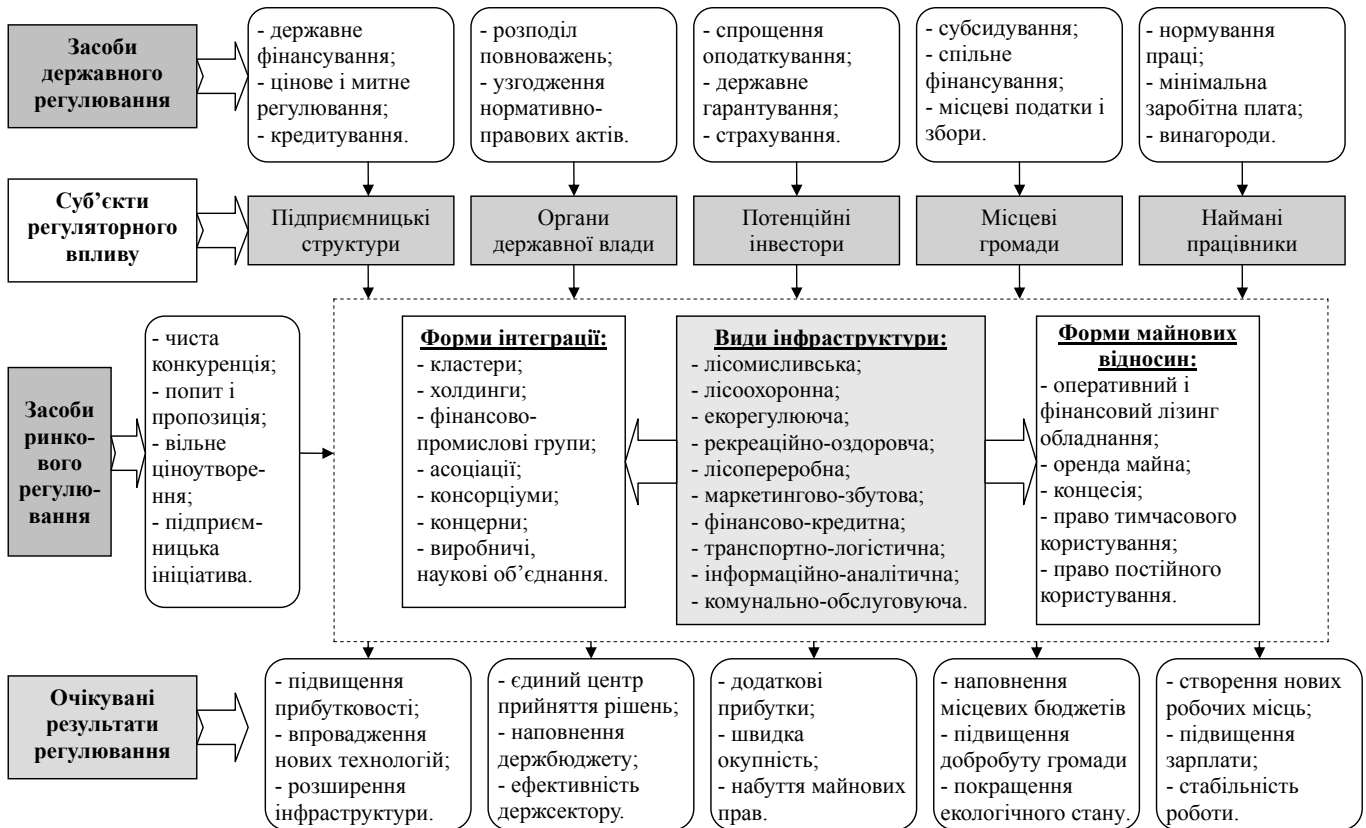
Формування ефективної ринкової інфраструктури розвитку лісоресурсної сфери передбачає створення відповідного інституціонального середовища, спрямованого на об'єднання зусиль підприємницьких структур, органів державної влади, потенційних інвесторів, місцевих громад та окремих працівників галузі з метою поглиблення господарської інтеграції та впорядкування майнових відносин.

Розроблена модель формування інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери передбачає визначення найбільш ефективних засобів державного регулювання для кожного із суб'єктів регуляторного впливу, врахувавши при цьому засоби ринкового регулювання, що дозволить сформувати найбільш ефективні для кожного з видів інфраструктури форми інтеграції суб'єктів і форми майнових відносин, які забезпечать отримання бажаних результатів регулювання для кожного з визначених суб'єктів. Виходячи із форми розробленої моделі оптимальною вважатиметься така організація ринкової інфраструктури лісоресурсної сфери, що дозволить отримати більш позитивні результати регуляторного впливу для всіх суб'єктів, ніж здійснені початкові витрати на застосування комплексу стимулюючих заходів. Це стане можливим тільки за рахунок налагодження партнерських відносин між органами державної влади й місцевого самоврядування, підприємницькими структурами та місцевими громадами.

Building an effective market infrastructure development of forest resources field involves creating appropriate institutional environment, aimed to bring together businesses, public authorities, potential investors, local communities and individual workers in the sector in order to promote economic integration and streamlining of property relations.

The developed model of the institutional environment infrastructure development of forest resources field involves identifying the most effective means of government regulation for each of the subjects of regulatory impact, taking into account that the means of market regulation, which will generate the most effective for each type of infrastructure forms the integration of subjects and forms of property relationships that provide the desired results control for each of the identified entities. Based on the developed model forms considered optimal organization of the market infrastructure of forest resources field which will received more positive results for the regulation of all subjects compared with the original cost of the use of complex stimulus. This will be possible only through partnerships between state and local authorities, business community and local communities.

Рисунок. Модель формування інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери

суб'єктів початкові витрати або втрати від застосування комплексу стимулюючих заходів.

Без злагодженої взаємодії та співпраці органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємницьких структур і місцевих громад вирішити це складне завдання буде неможливо.

В умовах ринкової економіки регулювання всіх процесів у інфраструктурі лісоресурсної сфери не може відбуватися тільки ринковими методами, які передбачають розвиток чистої конкуренції, визначальну роль попиту й пропозиції, вільне ціноутворення та сприяння підприємницькій ініціативності. Враховуючи ситуацію, коли переважна більшість лісів перебуває в державній власності, а постійними лісокористувачами є переважно державні лісогосподарські підприємства, методам державного регулювання відводиться не менш важлива, а в багатьох випадках і визначальна роль.

Активізація ринкових відносин у лісоресурсній сфері переконує, що найбільш ефективним із позицій сприяння логічному завершенню трансформаційних процесів є надання пріоритету серед набору інструментів державного регулювання інструментам економічного стимулювання суб'єктів регуляторного впливу, які спрямовані перш за все на створення сприятливих умов для діяльності всіх зацікавлених сторін розвитку державно-приватного партнерства, а не на заходи адміністративного впливу.

До основних суб'єктів регуляторного впливу, які безпосередньо залучені до процесів формування й розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери, можна віднести:

- підприємницькі структури різних організаційно-правових форм господарювання та форм власності;

- органи державної влади національного, регіонального й локального рівнів;

- потенційних інвесторів як основних суб'єктів, здатних запустити механізми ринкових перетворень;

- органи місцевого самоврядування, які відстоюють інтереси місцевих громад і мають повноваження щодо вирішення земельних питань, а також надання дозволів на розміщення об'єктів інфраструктури;

- найманих працівників, які безпосередньо створюють і обслуговують ряд важливих об'єктів лісової інфраструктури.

Для кожного із зазначених суб'єктів доцільно застосовувати специфічні стимулюючі заходи регуляторного впливу. Зокрема, для підприємницьких структур найбільш важливо забезпечити участь держави у фінансуванні важливих інфраструктурних проектів, а також захист державних інтересів шляхом цінового й митного регулювання руху товарів і послуг з метою захисту вітчизняних товаровиробників. Задля розширення можливостей підприємницьких структур щодо фінансування поточної діяльності та реалізації стратегічно важливих рішень позитивний вплив матиме створення пільгових умов для їх кредитування.

Серед стимулюючих заходів, які будуть найбільш дієвими для вдосконалення роботи органів державної влади, потрібно завершити розподіл повноважень у владній вертикалі з метою їх зосередження в одній установі, яка визначала б базові засади державної політики розвитку лісоресурсної сфери. Для цього також потрібно внести відповідні зміни у ряд нормативно-правових актів, зокрема затвердивши перелік, правила створення та функціональне призначення об'єктів інфраструктури лісоресурсної сфери, а також обґрунтувати правила взаємодії суб'єктів державно-приватного партнерства.

До пріоритетних стимулюючих заходів держави, які сприятимуть залученню потенційних інвесторів, потрібно віднести надання пільг в оподаткуванні їх прибутків, а також державних гарантій захисту вкладених коштів, що за необхідності може бути доповнене укладенням договорів страхування майна. Але для зарубіжних інвесторів основним стимулом до активізації взаємовідносин з вітчизняними лісокористувачами має стати забезпечення прозорості ринкових відносин у лісоресурсній сфері, усунення проявів корупції, монополізму та недобросовісної конкуренції.

Дієвими інструментами стимулювання розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери у сільських територіях лісозабезпеченого регіону може бути субсидування діяльності соціально важливих об'єктів ринкової інфраструктури, а також спільне фінансування їх створення з боку лісокористувачів та місцевих громад. Важливим

інструментом наповнення місцевих бюджетів може стати також регулювання ставок місцевих податків, розширення податкової бази за рахунок усунення тінювих схем ухилення від сплати податків. Особливо це актуально для оподаткування заготівельників продуктів лісу побічного користування (грибів, ягід, березового соку, лікарських рослин та ін.).

Стимулювання високопродуктивної праці найманих працівників суб'єктів господарювання за рахунок заходів державного регулювання можливе шляхом встановлення економічно обґрунтованих нормативів праці на різних стадіях виробничого процесу. Важливим інструментом регулювання доходів працюючих громадян залишається встановлення мінімальної заробітної плати відповідно до можливостей розвитку національної економіки та темпів інфляційних змін. Тому в Галузевій угоді, що визначає соціальні стандарти взаємовідносин роботодавців і найманих працівників лісоресурсної сфери, доцільно встановлювати підвищені рівні мінімальної заробітної плати порівняно із загальною в економіці не менш як на 10-15%, оскільки дана сфера відноситься до стратегічно важливих із позицій забезпечення енергетичної та екологічної безпеки країни. Традиційним та ефективним інструментом стимулювання працівників є також використання різноманітних систем преміювання працівників за досягнення високих результатів праці та за підсумками роботи суб'єкта господарювання в цілому за певний період.

Але без створення прозорого інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери реалізувати всі розглянуті стимулюючі заходи буде неможливо. Інституціональне середовище має охоплювати всі види інфраструктури лісоресурсної сфери (лісо-мисливську, лісоохоронну, екорегулюючу, рекреаційно-оздоровчу, лісопереробну, маркетингово-збутову, фінансово-кредитну, транспортно-логістичну, інформаційно-аналітичну і комунально-обслуговуючу). Важливе значення матиме також вибір оптимальних із позицій збалансування інтересів зацікавлених сторін форм інтеграції суб'єктів господарювання лісоресурсної сфери.

До перспективних організаційних форм інтеграції суб'єктів лісоресурсної сфери, особливо у лісозабезпечених регіонах країни, можна віднести:

□ лісові кластери, які можуть поєднати зусилля різнойменних компаній на різних етапах відтворювального процесу, забезпечивши при цьому самостійність кожного з учасників, мінімізувавши їх ризики;

□ лісові та лісопереробні холдинги в лісоресурсній сфері доцільніше створювати на базі сукупності однорідних за профілем діяльності підприємницьких структур для проведення єдиної політики їх розвитку;

□ фінансово-промислові групи, які можуть створюватися для акумулювання та інвестування фінансових ресурсів у реалізацію важливих проектів загальнонаціонального значення;

□ асоціації, які, як правило, можуть створюватися для об'єднання зацікавлених учасників для відстоювання спільних інтересів та виконання представницьких функцій;

□ консорціями доцільно створювати для реалізації масштабних проектів з будівництва важливих об'єктів транспортно-логістичної та лісопереробної інфраструктури лісоресурсної сфери, які потребують значних інвестиційних вкладень і мають тривалий період виконання робіт;

□ концерни варто створювати для об'єднання зусиль сукупності однорідних підприємств (наприклад, постійних лісокористувачів) на засадах збереження юридичної самостійності та проведення єдиної економічної політики, яка б враховувала спільні інтереси усіх учасників;

□ виробничі й наукові об'єднання можна створювати для виконання підготовчих робіт з метою застосування прогресивних технологій для виробництва нових видів продукції і послуг, а також виконання важливих науково-дослідних робіт.

Доцільність реалізації певної форми або декількох форм інтеграції суб'єктів господарювання в межах інфраструктури лісоресурсної сфери повинна визначатися конкретними умовами розвитку ринкових відносин і пріоритетами її функціонування, потребами самих

суб'єктів, особливостями поставлених перед ними завдань, адміністративними рішеннями державних органів.

Поряд із визначенням форм інтеграції не менш важливе значення для формування ринково-орієнтованого інституціонального середовища розвитку інфраструктури лісоресурсної сфери матиме вибір конкретних форм майнових відносин з приводу володіння, користування чи розпорядження об'єктами інфраструктури. Серед можливих варіантів впорядкування майнових відносин можна запропонувати як традиційні схеми оперативного чи фінансового лізингу або інших форм оренди майна, так і поширення на лісоресурсну сферу практики укладання концесійних угод на експлуатацію важливих об'єктів транспортної, комунально-обслуговуючої або лісомисливської інфраструктури.

Практичне використання концесії у лісоресурсній сфері передбачає проведення ряду підготовчих робіт, пов'язаних із необхідністю внесення відповідних змін у лісове законодавство та проведення значної організаційно-підготовчої роботи. Серед дієвих у сучасній господарській практиці форм майнових відносин можна виділити надання права тимчасового або постійного користування лісовими ресурсами, що можна поширити і на більшість об'єктів інфраструктури лісоресурсної сфери, які перебувають у єдиному майновому комплексі. Водночас практика надання лісових ресурсів та об'єктів інфраструктури в постійне користування відпрацьована тільки щодо державних лісогосподарських підприємств, тоді як для інших суб'єктів господарювання ці питання потребують додаткового вивчення та закріплення у нормативно-правових актах.

Вибір найбільш прийнятних форм інтеграції та форм майнових відносин закладе підвалини для формування інституціонального середовища розвитку як окремих видів, так і в цілому інфраструктури лісоресурсної сфери та успішної реалізації всіх розглянутих стимулюючих заходів державного регуляторного впливу.

ВИСНОВКИ

Отже, застосування комплексу стимулюючих заходів державного й ринкового регуляторного впливу на суб'єктів дозволить сформувати інституціональне середовище, яке забезпечить оптимальне поєднання форм інтеграції суб'єктів і форм майнових відносин з приводу володіння, користування чи розпорядження об'єктами, що належать до різних видів інфраструктури лісоресурсної сфери.

У результаті функціонування розробленої моделі формування інституціонального середовища розвитку лісоресурсної сфери можна буде отримати ряд позитивних результатів окремо для кожного суб'єкта регуляторного впливу. Зокрема, підприємницькі структури можуть розраховувати на підвищення прибутковості, отримають додатковий позитивний ефект від впровадження нових технологій, а за рахунок розбудови об'єктів ринкової інфраструктури зможуть суттєво розширити сферу розповсюдження та підвищити якість продукції, вдосконалити логістичні процеси та залучити інвестиції для розвитку перспективних напрямів діяльності.

Основні позитивні зміни для органів державної влади різних рівнів полягатимуть у створенні у владній вертикалі лісоресурсної сфери єдиного центру прийняття рішень, збільшенні сум податкових надходжень до державного бюджету, а також загалом у підвищенні ефективності функціонування суб'єктів господарювання державного сектору національної економіки. За умови створення сприятливих умов та гарантування захисту вкладених коштів значні вигоди матимуть також зарубіжні інвестори, які забезпечать отримання додаткових прибутків на складений капітал при порівняно швидких термінах окупності, а в перспективі можуть сподіватися на набуття майнових прав на окремі об'єкти сформованої інфраструктури лісоресурсної сфери.

Стимулювання розвитку ринкової інфраструктури лісоресурсної сфери матиме важливе значення для розвитку сільських територій, адже місцеві громади отримають додаткові надходження до місцевих бюджетів, що дозволить їм підвищити видатки на потреби місцевої громади, а також за рахунок розвитку екорегулюючої та лісоохоронної

інфраструктури покращити екологічний стан довкілля. Певні позитивні результати можуть отримати також найменш працівники суб'єктів інфраструктури, оскільки їм розбудова сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню рівня заробітної плати, забезпеченню стабільності роботи.

Особливість функціонування інфраструктури лісоресурсної сфери полягає в тому, що кожен з її суб'єктів у межах свого функціонального призначення повинен забезпечити отримання позитивних ефектів. Але ефективно функціонуюча інфраструктура повинна продукувати також додатковий синергійний (системний) ефект, який виникає внаслідок відпрацювання процесів взаємодії між усіма елементами інфрасистеми лісоресурсної сфери та проявляється в отриманні додаткових вигод за рахунок поживлення господарських зв'язків та прискорення господарського обороту. Адже окремо без функціонування в єдиній інфрасистемі суб'єкти інфраструктури не зможуть забезпечити отримання синергійного ефекту, а їх діяльність може бути взагалі зупинена через відсутність стабільних зв'язків з постачальниками і покупцями, а також дефіцит фінансових ресурсів.

Синергійний ефект від формування й розвитку ринкової інфраструктури матиме прояв як безпосередньо у лісоресурсній сфері, так і в супутніх сферах економічної діяльності, зокрема:

□ зростуть обсяги товарних і грошових потоків між суб'єктами господарювання, що в кінцевому підсумку призведе до підвищення прибутковості їх роботи;

□ спростяться процедури взаємовідносин між контрагентами на всіх етапах відтворювального процесу;

□ поглиблюються процеси інтеграції суб'єктів господарювання в межах інфрасистеми за рахунок створення нових організаційних форм спільної діяльності;

□ посиляться державний і громадський контроль у сфері охорони й захисту лісових ресурсів за рахунок оновлення й розширення лісоохоронної інфраструктури;

□ супутні сфери, зокрема сільське господарство та сільські території загалом, отримують додатковий ефект від розвитку екорегулюючої інфраструктури за рахунок відновлення та створення нових меліоративних каналів, протиерозійних і протипаводкових споруд;

□ залучені до співпраці суб'єкти маркетингово-збутової, фінансово-кредитної, інформаційно-аналітичної інфраструктури

отримають додаткові замовлення та розширять спектр надання послуг, що сприятиме отриманню додаткових доходів та посилять їх конкурентні позиції на ринку;

□ розвиток лісопереробної та транспортно-логістичної інфраструктури потребуватиме оновлення матеріально-технічної бази, збільшення обсягів постачання допоміжних матеріалів, що дасть додатковий стимул для розвитку вітчизняних галузей машинобудування, металообробки, виробництва будматеріалів, хімічної промисловості і електроенергетики тощо;

□ розвиток інфраструктури у віддалених лісозабезпечених районах сприятиме вирішенню багатьох соціальних проблем жителів сільських територій і дасть додаткові імпульси для їх розвитку.

Отже, результати проведених досліджень переконують, що за умови організації ефективної системи регулювання та формування сприятливого інституціонального середовища можна забезпечити стабільний розвиток ринкової інфраструктури лісоресурсної сфери. Це сприятиме отриманню позитивних ефектів для всіх суб'єктів регуляторного процесу, а також сформує синергійний ефект від функціонування інфрасистеми як єдиного ринково-орієнтованого механізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтюк М. М. Стратегия развития лесной инфраструктуры сельских территорий региона: автореф. дис. на стиск. учен. степени д-ра экон. наук: 08.00.05 / М. М. Войтюк. – М., 2012. – 46 с.
2. Гамсахурдия О. В. Модернизация инфраструктуры лесного сектора Вологодской области на основе интегрированной информационной платформы: автореф. дис. кандидата экономических наук: 08.00.05 / О. В. Гамсахурдия. – М.: Моск. гос. ун-т леса. – 24 с.
3. Голян В. А. Механізм стимулювання розвитку лісоресурсної сфери: Монографія / В. А. Голян, О. М. Шубалий, Н. М. Василик. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. – 376 с.
4. Карпук А. І. Економічне регулювання лісокористування в ринкових умовах: монографія / А. І. Карпук. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. – 492 с.
5. Коньшакова С. А., Кузнецов С. Г. Перспективное развитие лесоперерабатывающей инфраструктуры Брянской области / Материалы Международной научно-технической конференции «Лесной комплекс: состояние и перспективы развития», Брянск, 19–21 ноября 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2008/ekopot_2008-2/konshakova_perspekt.htm.
6. Порфирьева Е. В. Инновационное развитие инфраструктуры и бизнес-процессов в лесном секторе Алтайского края: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук / Е. В. Порфирьева [Моск. гос. ун-т леса]. – М., 2009. – 27 с.
7. Серватинский В. В. Проблемы развития транспортной инфраструктуры лесной отрасли / В. В. Серватинский, Ф. Х. Юрков, С. В. Павлов, В. А. Третьякова // Земля и недвижимость Сибири [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vipstd.ru/journal/content/view/48/39>.

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>